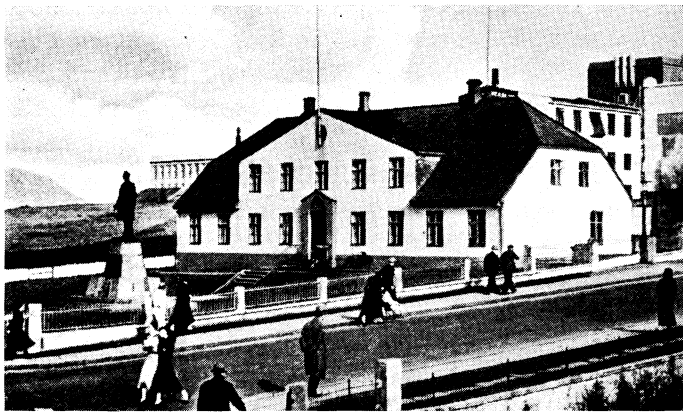

ISLANDS SAMHØRIGHED MED NORDEN SKAL IKKE OPHØRE —

Af Redaktør CARL TH. JENSEN, København

Regerings-
byggnaden i
Reykjavik.

DA DET islandske Altings Beslutning med Hensyn til Forholdet mellem Island og Danmark forelaa, blev det i adskillige skandinaviske Blade understreget, at man savnede en klar Tilkendegivelse af, at Island fortsat følte sig nær tilknyttet Norden.

Efter hvad der nu foreligger fra Island, har disse Udtalelser om, at man frygtede for, at Island som Følge af Altingets Vedtagelser skulde fjerne sig fra det nordiske Samarbejde, vakt en Del Forundring i Island.

Islændingene har — skriver de islandske Blade — altid været af den Formening, at det nordiske Samarbejde skulde finde Sted udenom de respektive Landes lovgivende Forsamlinger, og att det ikke byggede paa mellempfolkelige Overenskomster. De fleste Islændinge har regnet med det nordiske Samarbejde som en ganske selvfølgelig Del af Nordboernes Kultur — saa selvfølgelig, at der ikke var nogen Grund til at understrege det i Forbindelse med Altingets Erklæringer. Der har været mange Beviser paa Islændingenes nordiske Følelse, hævdes det, og der henvises bl. a. til, at Finlands-Indsamlingen i Vinteren 1939—40 ved Juletid var oppe paa 100,000 Kr. — et smukt Beløb, naar man tager Hensyn til Islands beskedne

Indbyggertal og til, at Islændingene er det af de nordiske Folk, der kender mindst til Finland. Endelig fremhæves det, at den islandske Afdeling af Foreningen »Norden» har arbejdet ihærdigt under hele Krigen til Trods for Adskillelsen fra de andre nordiske Lande, og da »Nordens Kalender» ikke kunde fremskaffes til Island, udsendte den derværende Afdeling en stor rigt illustreret Bog om Sverige, forfattet af Lektor Guðlaugur Rósinkrans.

Forundringen — den første i de skandinaviske Blade og den derefter følgende i de islandske Blade — har sikkert sin Forklaring i, at man i Skandinavien ikke gjorde sig klart, hvad der laa bag Altingets Vedtagelser, og at man i Island maaske i nogen Grad savnede Forstaaelse af, hvor unødvendig stærkt Altingets Beslutning efter skandinavisk Opfattelse kom til at virke, fordi den netop fremkom paa et Tidspunkt, da Danmark var et besat Land og uden Forbindelse med Forbundslandet Island.

Selve den Omstændighed, at Forbundsloven blev opsagt, kunde ikke forundre nogen, der havde virkeligt Kendskab til Forholdene. Islændingene havde jo ingenlunde gennem de senere Aar lagt Skjul paa, at der *under alle Omstændigheder* var visse Ting i Forbundsloven, som Island ønskede strøget eller ændret — blandt andet har Island tydeligt tilkendegivet, at det ønskede selv at varetage sine udenrigske Interesser. Det, der voldte Sorg først og fremmest i Danmark, var, at det ved Altingets Beslutning netop under de nuværende Omstændigheder blev understreget saa stærkt som et absolut Maal, at Forbundet med Danmark blev *helt* ophævet, og at der samtidig var taget Stilling til det, der derefter skulde ske: Indførelsen af Republikken og den deraf følgende Ophævelse af Kongefællesskabet — et Forhold, som ingen nødvendig Tilknytning har til Forbundslovens Bortfald.

Imidlertid — til en rigtig Vurdering af det, der er sket fra islandsk Side kræves et indgaaende Kendskab til islandske Forhold i Almindelighed og islandsk Politik i Særdeleshed.

Saa vidt det er muligt under de forhaandenværende Forhold at skaffe sig et Overblik over det, der er sket i islandsk Politik, er Altingets Beslutning et Kompromis, som betyder et delvis Nederlag for den islandske Politiker *Jónas Jónssons* yderliggaaende og absolut dansk-fjendtlige Politik.

Da jeg i 1939 i Island interviewede en Række af Landets ledende Personligheder, havde jeg ogsaa en Samtale med *Jónas Jónsson*. Jeg forsøgte flere Gange at komme ind paa Forholdet mellem Island og Danmark og hans Stilling hertil. Men *Jónas Jónsson* gled be-

standig udenom. Det overraskede mig ikke — for jeg var blevet forberedt paa, baade at Jónas Jónsson nærmest var dansk-fjendtlig indstillet — og at han var en smidig og snu Politiker.

I de senere Aar havde hans politiske Indflydelse indenfor Partiet i Altingen været i Aftagande. Men han havde ingenlunde givet op. Tværtimod — det var den almindelige Mening, at han arbejdede paa at komme igen i første Række, og at han vilde bygge sit *come-back* paa en haardhændet Agitation for saa hurtig som mulig Gennemførelse af Afbrydelsen af Forholdet til Danmark og Oprettelsen af den islandske Republik med Jónas Jónsson som den første Præsident! Men — sagde hans Modstandere — Præsident bliver han nu *ikke* — dertil kender vi ham *for* godt. Ved Rigsforstandervalget d. 17 Juni i aar fik han da opaa kun 1 Stemme, medens *Sveinn Biörnsson* fik 37.

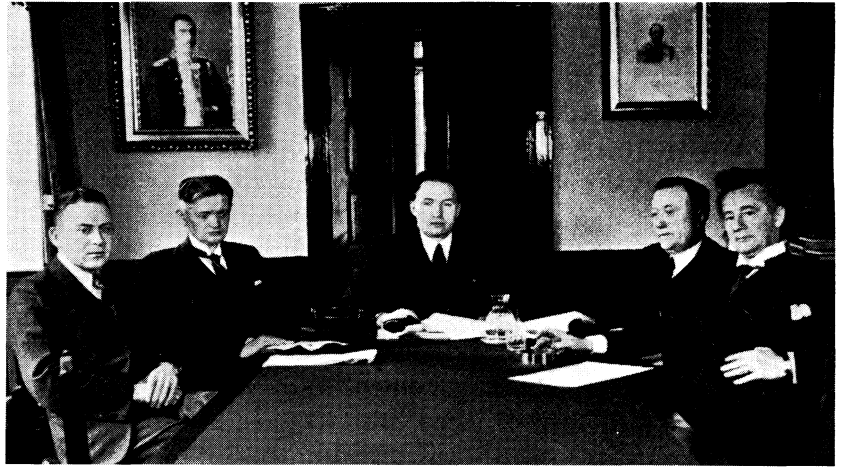
Jónas Jónsson startede allerede i Efteraaret 1939 sin dansk-fjendtlige Aktion med en Række Artikler i det islandske Dagblad »*Tíminn*» (Tiden), Fremskridtspartiets Hovedorgan, hvor han understregede Kravet om Opsigelse af Overenskomsten med Danmark 1940 og *den fulde Ophævelse* af Unionen med Danmark 1943 med Kravet om, at det islandske Flag blev rensset for den danske røde Farve.

Hans Artikelserie havde dengang til Formaal at fiske i rørt Vande indenfor *Hermann Jónassons* Samlingsregering, som var blevet dannet i 1939 for at koncentrere alle Kræfter om et rationelt Opdyrkelsesarbejde.

Partierne var enige om, at de indrepolitiske Stridigheder maatte skubbes i Baggrunden, at Hovedvægten maatte lægges paa en Forøgelse af Landets Produktion, og at de rike Muligheder, Island har i sig selv og i Havet rundt omkring baade for at forsyne sig selv og for at skabe en indbringende Export, maatte udnyttes fuldtud. Det gjaldt nu: Staa eller falde.

Samlingsregeringen bestaar af 5 Medlemmer, der omgaaende af Folket blev døbt Femlingerne. De fire ved Siden af Statsministeren er den meget unge Handelsminister *Eysteinn Jónsson*, der ligesom Statsministeren tilhører Fremskridtspartiet, Socialdemokraten *Stefán Jóhann Stefánsson*, der leder Socialministeriet, samt Ehrvervsminister *Olafur Thors* og Finansminister *Jacob Møller*, der begge tilhører Selvstændighedspartiet.

Hvem er nu denne Jónas Jónsson, der saa ivrigt har arbejdet paa at faa brudt Baandene, der er knyttet mellem Island og Danmark, og som nu straks vilde have Island gjort til en Republik?

Den nuvarande isländska samlingsregeringen. Från vänster till höger: Handelsminister Eysteinn Jónsson, finansminister Jacob Møller, statsminister Hermann Jónasson, socialminister Stefán Jóhann Stefánsson och »Erhvervsminister» Olafur Thors.

Om Jónas Jónsson, der har spillet en stor Rolle i Islands politiske Liv og fra 1927—31 beklædt Posten som Justits- og Kultusminister, har *Gunnar Gunnarsson* skrevet i »Sagaøen»:

»Ligegyldigt har ingen Islænder kunnet staa til denne Mand, som i lang Tid har været ledende Kraft i, og nu staaer som Fører for Fremskridtspartiet, der ganske vist først og fremmest er et Bondeparti, men hvis Maal er et videre end snævre Bondeinteresser, nemlig: et frigjort Folk med sin Tilværelse sikret under menneskeværdige Kaar. Og med sit Særpræg bevaret.»

Jónas Jónsson er omkring Midten af Halvtredserne, Søn af en Bonde. Som ganske ung kom han til Danmark og reiste derpaa bl. a. til Frankrig og England, og særlig det sidste Sted mødte han sociale Ideer og Impulser, som blev bestemmende for hans fortsatte Udvikling.

Ved sin Tilbagekomst blev han Lærer ved Folkeskolegymnasiet i Reykjavik. Og han har gjort et meget stort Arbejde for Folkets kulturelle Udvikling og i det Hele for Islands moderne Indstilling. I de islandske Folkehøjskoler, der om Sommeren gør Tjeneste som Hoteller for Turisterne, vil man da ogsaa ofte i Bibliotheksalen eller Festsalen finde ophængt et Gipsrelief af Jónas Jónsson.

Som Politiker har han været en meget omstridt Mand, en Stridens Mand, der ganske uden Hensyn gennemførte en haard og ofte

uimodstaaelig Taktik for at naa sine Maal. Ingen vil nægte, at han har haft en banebrydende Betydning i Folkeoplysningens Tjeneste og i Arbejdet for det islandske Landbrugs Genopbygning. Og det vilde være uretfærdigt at underkende hans varme Kærlighed til sit Land og sit Folk.

Der er ingen Tvivl om, at han har set en ekstra Chance for at gennemføre sine Planer, da Begivenheden i April 1940 afbrød Forbindelsen mellem Island og Danmark. Og han har taget den. De nærmere Enkeltheder i den indre politiske Udvikling i Island har det været vanskeligt at følge i Danmark siden da. Men saa meget vides, at Jónas Jónsson og hans Tilhængere er gaaet ekstra stærkt ind for, at Island skulde udnytte Situationen helt ud, erklære sig fri for Danmark og paa et Landsmøde paa Thingvalla i Sommer udraabe Islands første Præsident. Synspunktet var det, at naar den ene af Overenskomstens to Parter (Danmark) var ude af Stand til at opfylde sine Forpligtelser, var Overenskomsten dermed ophævet. Overenskomstens Bestemmelser for Unionens Opløsning behøvede ikke at følges.

Nu maa der i denne Forbindelse mindes om, at skulde Overenskomstens Bestemmelser angaaende Ophævelse af den dansk-islandske Forbunds-Overenskomst følges, maatte der foretages flere Valg i Island — og foran Valg i Island foregaar altid en haard, stærkt personlig Valgkamp.

Selv om der vel inden for alle Partierne i Island allerede i 1939, da jeg sidst besøgte Island, var Enighed om, at den dansk-islandske Overenskomst i 1940 skulde opsiges, sporedes der hos de ledende Politikere nogen Usikkerhed med Hensyn til Vælgerflertallets Standpunkt til, hvad der skulde ske efter 1943 ved Overenskomstens normale Ophør — om der mellem Island og Danmark skulde sluttes en ny Overenskomst eller ikke.

Kongefælleskabet var et Spørgsmaal for sig, som laa helt uden for Overenskomstens Rammer — og kun meget faa beskæftigede sig i hvert Fald i 1939 med den Mulighed, at Kong Christian ikke skulde forblive Islands Konge indtil sin Død. Og ingen af Politikerne nærede særlige Ønsker om at komme ud i en Valgkamp — og slet ikke med Spørgsmaalet Danmark = Island øverst paa Valgprogrammet. De følte sig ingenlunde overbeviste om, at Vælgerne med Hensyn til dette Spørgsmaal vilde føle sig bundne af Partirammerne.

Altingets Beslutning af 17. Maj er da utvivlsomt Resultatet af et politisk Kompromis, og naar Ønsket om Republikkens Oprettelse

Separatistledaren
Jónas Jónsson.

er blevet saa stærkt understreget i Beslutningen, er det sandsynligt, at det er den Pris, der maatte betales Jónas Jónsson og hans Tilhængere for at faa det politiske Kompromis ført igennem.

Kompromis'ets Fædre er sikkert Islands unge energiske og meget sympatiske Statsminister Herman Jónasson, der er udgaaet af Jónas Jónssons Parti, Fremskridtspartiet, men i denne Situation har ført sin selvstændige Politik, og Selvstændighedspartiets stærke Mand Olafur Thors.

Hermann Jónasson, i hvis Lod det er faldet ikke blot at lede Islands Regering i den for Landet sikkert meget vanskelige Periode, da det islandske Folk med den stærke Selvstændighedsfølelse maatte se Landet besat af fremmede Magter, men som altsaa ogsaa skulde komme til at være meget afgørende med Hensyn til Islands fremtidige Forhold til Danmark, er en forholdsvis ny Mand i islandsk Politik. For en halv Snes Aar siden var hans Navn ukendt i politiske Kredse. Han er Bondesøn fra Nordlandet og efter at have gaaet i Realskolen i Akureyri kom han i Latinskolen i Reykjavik og blev Student i 1920. Derefter studerede han Jura og fik sin juridiske Embedseksamen i 1924, blev Fuldmægtig hos Byfogeden og derefter Politimester i Reykjavik.

I denne Periode gjorde han to Rejser rundt i de andre nordiske Lande og opholdt sig ogsaa et halvt Aarstid i Tyskland. I 1928 blev han Politidirektør i Reykjavik — men i 1934, da der opstod Splittelse i Fremskridtspartiet indhentede hans politiske Skæbne ham: Han lod sig opstille til Altinget og blev valgt stort — og da Fremskridtspartiet og Socialdemokratiet efter Valget overtog Regeringen, blev han udpeget som Regeringens Leder. Det var en alvorlig Opgave, han gik ind til, men han tog den op med Besluttsomhed og Optimisme. Hermann Jónasson er ikke nogen Førerskikkelse i almindelig Forstand at se paa, men et støt og solidt Mandfolk. Ikke en Mand af mange Ord, hverken naar han optræder som politisk Taler, eller naar han taler privat — han tænker sig godt om, før han handler, og han vejer Ordene omhyggeligt, før han siger dem. Han er i Besiddelse af en selvstændig Optimisme, som bygger paa en urokkelig Tro paa Islands Muligheder og Islands Fremtid.

Han er gammel Idrætsmand, og han sætter stadig Idrætten højt, hans Stemme faar en mærkbar Klang af Begejstring, naar han taler om Islands Ungdom. — »Se pa den islandske Ungdom, sagde han til mig — den er idrætstrænet og smuk. Læg mærke til, naar De kommer ind i Landet, de mange Skihytter, der er bygget derinde langfra alfar Vej. Det er *vor* Ungdom, der har bygget dem. Hver Lørdag og Søndag strømmer Ungdommen dertil — og ogsaa jeg gaar for *weekend* væk fra Reykjavik og drager ind i Landet og glæder mig ved at se disse Vidnesbyrd om Ungdomens Kraft og Energi. Det er mit Haab og min Tro, at denne Islands stærke sunde Ungdom vil vide, hvorledes den bedst kan anvende sine Kræfter til Landets Genopbygning — til Lykke for Islands Fremtid.»

Den stærkeste Mand i Hermann Jónassons Regering er *Olafur Thors*, Formanden for Selvstændighedspartiet. Han er Søn af en af Islands bedst kendte Mænd — den i 1878 fra Danmark indvandrede *Thor Jensen*, der blev banebrydende indenfor det islandske Erhvervsliv baade hvad Handel, Fiskeri og Landbrug angaar, og som lever endnu paa sin Gaard udenfor Reykjavik og driver det største Landbrug, der nogensinde er drevet i Island. Islands Tietgen er han blevet kaldt, paa Grund af den Indflydelse han — der som en fattig Vesterbrodreng fra Det kgl. Opfostringshus kom til Island for at blive Handelslærling — har haft paa det moderne Islands økonomiske Udvikling.¹

Sønnen Olafur Thors er Nummer fire i Rækken af tolv Børn, født i 1892, Student fra Reykjavik Latinskole i 1912 og blev Aaret efter cand. phil. hos Professor Kromann i København. Dermed holdt Studeringerne op — Olafur Thors tog hjem til Island og blev Direktør i det største Fiskeri-Produktionsfirma i Island gennem

¹ Thor Jensen lagde Grunden til den islandske Trawlerflaade, der blev Midlet til Fiskeriets Industrialisering og forårsagede den voldsomme Stigning i Fangst-udbyttet.

Da Thor Jensen havde givet Fiskeriet dets moderne Form, satte han sin Arbejds-kraft og sin Organisationsevne ind paa to andre Felter, hvor han syntes Island trængte til Reform: Landbruget og de hastigt voksende Byers Mælkeforsyning. Han købte store Gaarde og paa sin Gaard Korpúlfsstaðir udenfor Reykjavik havde han 250 Mælkekøer. Han grundlagde et moderne Mejeri og sikrede Reykjaviks Mælkeforsyning gennem Oprettelse af et Mælkekompagni — men saa blev hans Planer krydset af Kooperationen, som spiller en afgørende Betydning i det moderne Island, og hvem denne Udfoldelse af privat Initiativ ikke var velset. I Kraft af Kooperationens politiske Magtstilling gennemtrumfedes en Lov, hvorefter Byernes Mælkeforsyning blev et Monopol for Kooperationen. Men det er en helt anden Historie ...

mange Aar. I 1926 indvalgte han i Altinget som konservativ og i 1937 blev han efter Borgmester Jón Thorlákssons Død Formand for Selvstændighetspartiet — og siden April 1939 Minister i den nationale Samlingsregering.

Olafur Thors er en stærkt særpræget Personlighed. Høj og spændstig med ett levendé karakterfuldt Ansigt... i første Øjeblik kommer man til at tænke paa en Skuespiller... Hans lyseblaa Øjne spiller af Lune, naar han taler og kommer i Humør... og det gør han let — hans Humør er straalende. Den graasprængte Manke stritter drilagtigt op i den ene Side, som kom han lige fra en af sine store Taler i Altinget og under Debatten havde purret op i Haaret. Han er en lynende Intelligens, en stor oratorisk Kraft og i Besiddelse af et udpræget politisk Instinkt. Han er ikke blot Drivkriften inden for sit Parti, men har var i høj Grad medvirkende til Skabelsen af den nationale Samlingsregering.

Karakteristisk for ham er det Svar, han gav mig, da jeg under en af vore Samtaler bad ham fortælle lidt om sig selv.

Med et Smil og en affærdigende Haandbevægelse svarede han: — Jeg er født, jeg er gift, og jeg har i Sinde at dø!

Da Olafur Thors i 1939 under den danske Journalistdelegations Besøg i Island blev spurgt om hans Stilling til Danmark, ønskede han vel ikke at komme nærmere ind paa dette Forhold, men han lagde ikke Skjul paa, at hans Følelser overfor Danmark var stærkt venskabelig betonedede. Det er heller ikke Islands Selvstændighed alene, der er det bærende i hans Parti, Selvstændighetspartiets Program.¹

I store Træk kendes den Indflydelse, Hermann Jónasson og Olafur Thors har haft paa Begivenhedernes Udvikling i Island.

Da den politiske Situation i Begyndelsen af Aaret iaar var ved at tilspidnes paa Grund af Diskussionen om Danmark-Island, klarlagde Herman Jónasson sit Standpunkt saaledes: Nationen er enig i selve Selvstændigheds-Sagen, og der er derfor ingen Grund til at gøre Vejene til Maalet til et Strids-Spørgsmaal. Vejene er to: *den farlige Vej* — og *den ufarlige Vej*.

¹ Dette Parti, som ved det sidste Valg omfattede mellem 40 og 50 % af Vælgerne, og som skønt konservativt havde vundet stor Tilslutning i Arbejderkredse, har som Motto: *Stjett med Stjett* — de vil sige: Stand med Stand, altsaa Samarbejde mellem Stænderne bort fra Klassehadet og Klassekampen. Partiet har sat det som sin Opgave at varetage de mindre, selvstændige Stænders Interesser gennem en forstaaende Skattepolitik og en liberal social Lovgivning samt ved at stimulere det private Initiativ at skabe forbedret Levestandard for Arbejderne, idet det dog af Partiet understreges, at der ikke drejer sig om *Timelønnen*, men om *Aarsindtægten*.

Som den *farlige* Vej ansaa Statministeren det nu straks at ville hævde, at Forbundsoverenskomsten var bortfaldet, fordi Danmark ikke har evnet at overholde den, derefter at udfærdige en ny Grundlov og stadfæste denne paany efter nye Valg og endelig foretage Valg af Præsident. Hertil kom Vanskeligheden ved at opnaa andre Staters Anerkendelse, medens Verdensbranden raser, samt endelig »den unødvendige Smerte», denne Vej vilde fremkalde overfor Danmark. Statsministeren sagde: »Danskerne vilde anse det som et Tegn paa Uvenlighed at ophæve Overenskomsten med ensidig Erklæring i det de gaar ud fra, at vi maa vide, at det er let at blive fri for Overenskomsten paa en venskabelig og mindre paafaldende Maade.» Og han føjede til: »Saaledes som Udsigterne er i Øjeblikket, vil der sandsynligvis indenlands af Grundlovsændringen opstaa haarde Stridigheder om Valgkredsordningen og gentagne Valg paa et særdeles uheldigt Tidspunkt.»

Som den *ufarlige* Vej anviste han under indevarerende Alting at vælge en Rigsforstander, der varetog Kongemyndigheden, som var blevet overdraget Ministeriet, at vedtage en Altingsbeslutning, hvori fremhæves, at Islændingene har væsentlige Grunde til at anse Forbundsoverenskomsten for bortfaldet paa Grund af manglende Opfyldelse, men at Islændingene er vidende om, at den anden Part ingen Skyld har i den manglende Opfyldelse, hvorfor de ikke under de nuværende Forhold vil gøre disse Grunde gældende. Samtidig skulde udtales Ønske om Revision for at sikre Retten til Opsigelsebestemmelsen, og der skulde erklæres, at Island ikke vilde indgaa nogen ny Overenskomst, men at det endelige Maal var fuldkommen Ophævelse af Forbindelsen med Danmark.

Derefter rykkede *Olafur Thors* frem og sluttede sig i det væsentlige til Statsministerens Syn paa *den ufarlige Vej*, og han gjorde det — efter at have vejret Stemningen indenfor Majoriteten af Selvstændighetspartiets Repræsentanter i Altinget og Partiets Centralstyrelse — *uden* at fremføre Kravet om Republikkens Indførelse.

Men Jónas Jónsson gik imod Statsministerens Anskuelse, og paa Fremskridtspartiets Partimøde i Reykjavik i Marts fik Henstillingen til Altinget den Tilføjelse, at Altinget skulde erklære, »at Island bliver Republik, *saa hurtigt Omstændighederne tillader det*, dog *senest* straks efter Krigens afslutning og ellers inden tre Aar er forløbet», den Tilføjelse, som i Danmark fremkaldte Smerte og bidrog væsentlig til, at Altings-Beslutningen i det øvrige Norden i nogen Grad er blevet mistydet som ikke blot dansk-uenlig, men

nordisk-uevenlig. Hvor meget stærkere vilde det imidlertid ikke have virket, hvis Jónas Jónsson havde faaet sin oprindelige Lynaktion gennemført og straks faaet sønderrevet Baandene mellem Danmark og Island.

Der er fra forskellig Side givet Udtryk for Ængstelse for, at Island skulde tilslutte sig det engelske Imperium, dels under Hensyn til Afsætningsmulighederne for Landets Produkter og dels af Hensyn til andre finansielle Forhold. Siden rykkede Amerika frem... og det blev nævnt, at Island — som havde saa stor Sukces paa sin Deltagelse i den store Udstilling i New York 1939 — skulde se sin Fordel i en nærmere Tilknytning til forenede Stater.

Men nu foreligger der altsaa fra Islands Side klare Tilkendegivelser af, at Island fortsat føler nordisk og ikke paa nogen Maade ønsker en Ændring i sit nordiske Broderskabsforhold. Og det maa hilses med Tilfredshed i de andre nordiske Lande, hvis det saaledes kan fastslaas, at den islandske Selvstændighedstrang, der fuldtud maa anerkendes, ikke slaar noget Skaar i Venskabet og Samhørigheden mellem de fem nordiske Lande — et Venskab, som i Fremtiden kan faa langt videre Betydning end nogensinde før.

Domkyrkan och alltingshuset i Reykjavik.